

NA ROBU SRBOHRVATSKEGA (IN SLOVENSKEGA) ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA

France Bezljaj

Filozofska fakulteta v Ljubljani

11

Sbh. *bagav* »lahm«, *bugav* »leprosus«, mak. *bugav* »arm«, sln. *bužav* »schwach« in sorodno.

Za sbh. *bàga* navajata Vuk, 11 in ARj I 149 samo pomen »paronychia equi, morbus quidam equorum«, beograjski SNA pa tudi »ljuštura od kornjače; buba (prim. *zlatna бага* »*Lampyrus noctiluca*«, *crna бага* »buba-švaba«); kolarska alatka; jedan deo na kolima«, pl. *bage* »škrofule, oticanje vratnih žleza« (črnogorsko Primorje). Škaljić, Turcizmi 111 pa tudi »žulj, kurije oko (kod čovjeka)«. Daničić, ARj I 149 omenja, da je beseda turškega porekla, pri *bagav* »claudus« pa izhaja iz turš. *bögmek* »savijati, sagibati«. Skok, ERHSJ I 88 dvomi v to možnost in opozarja pri *bàga* na *bagav*, *bangav* »lahm, krumm«. Škaljić izhaja pri *bàga* in *bagav* iz turš. *bağa*, *baği* s knjižnim pomenom »kornjača, oklop kornjače«, vulgarno pa tudi »čvorugasta izraslina na nogama stoke, žulj, izraslina na vratu«.

Naravnost iz *bàga* »paronychia equi« je treba izvajati adjektiva *bàgljiv*, *bàgljav*, *bažljiv* »bolestan od bage«. Po Škaljiću je to iz turš. *baği-li*. Skok pritegne tudi verbum *obaglamiti* »oboljeti od bage«. V bosanski narodni pesmi pomeni isto tudi *bagav* (Škaljić), toda splošno je *bagav* »claudus«, pri Stuliću »pedibus laborans«, *bagavac*, *bagavica* »qui (quae) pedibus laborat«, verbum *òbagaviti* »ohronuti« (Lika). Ker navaja Vuk v istem pomenu tudi *bangav* (konj), *òbangaviti*, je že Lidén, KZ XL 262 povezal *bagav* in *bangav*. Sledila sta mu Berneker, SEW I 42 in Skok, ERHSJ I 89. Vsi pa slede Miklošiču, EW 7, ki je samo obliko *bangav* »lahm« izvajal iz cig. *pango* »lahm«. V bolgarščini je *bangò*, *pàngo* »lahm, krumm, Epyteton von Teufel« (Mladenov, ERB 14, 410). Izhodišče cig. *pàngo* je sti. *panguh* »lahm«, verjetno predarijskega izvora (Mayrhofer, EWAI II 185).

Najbolj verjetna se zdi domneva, da je prišlo do besednega križanja treh različnih osnov. Sbh. *bàga* ima širši semantični razpon kakor turš. *bağa* in to je vsaj pri mlajših izposojenkah nenavadno. Tega se zaveda tudi Sadnik-Aitzetmüller, VWb 118 (str. 108), ki sicer z vso opreznostjo vendarle pritegneta sbh. *bàga* v pomenu »Wagengerät; Teil am Wagen« k problematiki r. *bagór* »Hakenstange«, slš. *bahor* »Radfelge«, kjer suponorata slovansko prevojno alternacijo **bag-* : **bug-* in izhajata iz ide. **bheugh-* »biegen«. Tudi Skoku se zdi možna povezava med *bàga* in *bagav* poleg *bangav*, *banjgav*, ne zna pa rešiti problema, kako je moglo odpasti -n- v *bangav* iz cig. *pango*.

Most med obema izposojenima osnovama more biti samo neka domača, podedovana osnova **bagā*, **bagav*, na katero sta vplivali obe izposojenki, turška in ciganska s pomeni, ki so omogočili takšno križanje. Sinonimna baltoslovanska osnova **gheubh-* »biegen«, je po mnenju vrste raziskovalcev nastala po meta-

tezi iz **bheugh-* (Uhlenbeck, PBB XXX 266; Pedersen, Mat. a Pr. I 170; Machek, ESC² 193; Sadnik-Aitzetmüller, VWb 119 d.). Germanske reflekske za **gheubh-* (o tem Pokorny, VWb 450) je mogoče razlagati tudi drugače (Fraenkel, Balticosl. II 32). Razmerje med sti. *tri-buj-* »dreifach«¹ proti lit. *dvigubas*, *trigubas*, stprus. *dwigubbus*, csl. *dvogubъ*, *sugubъ*, str. *jedinogubyyj*, *dvogubyyj*, sbh. *dvògubъ*, sln. *dvogub*, *trigùben* govori v prid te domneve, seveda s pogojem, da za osnovo **gheubh-* suponiramo samo pomen »biegen, falten«¹ in iščemo za pomene »bewegen, verschwinden, krepieren«¹ drugačno izhodišče.¹ Dolgo -ō- stopnjo *ghōbh-* najdemo v sbh. *gabav* »krumm, kriv na kojem udu ili zglobu«¹ (srednja Dalmacija) in *gaba* »arthritus, ulozi«¹ (Brač), kar pušča Skok, ERHSJ I 541 brez razlage (o tem Bezla, IX. seminar SJLK, 11). Podobno razmerje kakor med sbh. *bagav* in *gabav*, tudi z dolgo -ō- stopnjo izkazuje tudi let. *buoga*, *buògs* v pomenu »Haufe, Schar«¹ in verjetno tudi v pomenu »mit Gestrüppe, Wald bewachsener Platz im Felde, eine (rundliche) Baumgruppe«¹ proti let. *guòba* »Haufe«. Mühlenbach-Endzelin, LDW I 361 suponira sicer pri *buòga* možnost razvoja -uo- iz -an- in z rezervo primerja lit. *bangà* »Menge«, pri *guòba* (idem 688) pa zaradi homonimnega *guòba* »Abgabe, Kontribution, Steuerkorn, Zinskorn«¹ izhaja iz **ghabh-* »fassen, nehmen«, lit. *gabėnti* »fördern«, p. *gabać* »nehmen, ergreifen«. Toda tudi v lit. *guòbti* »zusammenraffen«, *gòbtis* »nach etwas streben«¹ sta se križali osnovi *ghabh-* in **ghōbh-* k **gheubh-* »biegen«¹ (o tem Fraenkel, LEW 126).

Nedvomno je treba iz ide. **bheugh-* »biegen«¹ izhajati pri let. *buguòtiēs* »sich neigen, bücken«, *bugurains* »höckerig«, *budzis* »Beule«, *bugaris* »kleiner Hügel«, *baùgurs* »Hügel«, *bauga* »Klötzchen am Sack des Fischnetzes«. Zaradi blg. dial. *bùga* »feuchter Ort«¹ je treba tudi pri r. dial. *bùga* »niedriges Flussufer; Gesträuch im Überschwämmungsgebiet«¹ in let. *bauga* »sumpfige Stelle am Flusse«¹ izhajati iz **bheugh-* »biegen«¹ in ne iz **bheng-*; prim. lit. *bangà* »Welle«¹ (Mühlenbach-Endzelin, LDW I 267; Vasmer, REW I 133; Sadnik-Aitzetmüller, VWb 119 b). Bernard, Balk. Ez. III 2, 73 je to domnevo utrdil s pomensko paralelo slov. *lo^Nkъ* »Krümmung«, *lo^Nka* »sumpfige Talwiese«¹ in pritegnil zraven tudi sbh. *buđ* »Schimmel, Schweiss, Tau«, *buđav* »mit Schweiss bedeckt«¹ (vzh. Srbija), za kar navaja Skok, ERHSJ I 227 samo Daničićovo razlago iz perz. *buj* »Gestank«. Doslej prezrto sln. dial. *bùhav* (= *buγav*) »nach Schimmel riechend«¹ (Posočje) priča, da je tudi sbh. *buđ* iz **bheugh-* (k fonetičnemu razvoju prim. sln. *Žeje* < **žegjane*).

Let. *baugurs* »Hügel, Anhöhe«¹ odgovarja v slov. jeziki samo r. *bugór* »kleiner Hügel«, *bugorók* »Beule«, ukr. *bugór*, *bugír* »Hügel, Sturmwind«. Ta pomenski razvoj pri južnih Slovanih ni izpričan, ponuja se pa mnogo drugega gradiiva, ki so ga dosedanjí raziskovalci prezrli. Problem otežkočajo različna homonima ide. **bheugh-* (o tem Pokorny, VWb 152; Kretschmer, Glotta XXX 138 in novejši Mayrhofer, EWAI II 504). Vendar je treba opozoriti, da vztraja Fraenkel, LEW 37 pri starem Trautmannovem mnenju (BSW 39), da je treba pri lit. *baugùs* »ängstlich, bange, furchtsam«, *bauginti* »ängstigen, schrecken«, *búgti* »erschre-

¹ Slovanskemu **geub-* v *gьbnoNti*, *gybati*, *gubiti* »bewegen, verlieren, krepieren«¹ ustreza v baltskih jezikih **geib-*, lit. *geibti* »krepieren, verenden«, *gaišti* »vergehen, zögern, zaudern«, let. *gēibt* »umkommen«, *gaist* »vergehen«. Slovanskemu **g'eub-* v *zybati* »schaukeln, wiegen«, sln. *zibniti* »werschwinden«, slš. *zibnúti* »krepieren«¹ in sln. *zúbelf* (m.), *zúblija* (f.) »Flamme, Fackel«, sbh. dial. *zublja* »Fackel«¹ po baltsko **g'eib-*, let. *zibāt* »sich schnell bewegen«, lit. *žaibas* »Blitz«, lit. *žiuburyš* »Feuer, Fackel«. Tukaj lahko govorimo o prevojnem iztirjenju; vmesna stopnja je sln. *gábatl* »darben, zugrunde gehen, krepieren«¹ iz **gob-* (Bezla, IX sem. SJLK, 11). R. *búžatъ* »verenden, krepieren«¹ je verjetno iz **bong-* in ne spada sem.

cken«, let. *bugus* »schräcklich, ängstig«, *bugnums* »Angst, Furcht« izhajati iz iste osnove **bheugh-* kakor pri sti. *bhujáti* »biegt«, stvn. *biogan* »biegen«.

Z dolgo -ō- stopnjo bi bilo mogoče prišteti k tej pomenski kategoriji tudi let. *buogls* »traurig aussehend, bekümmert«, kar pušča Mühlenbach-Endzelin, LDW I 361 brez razlage. Pri južnih Slovanih odgovarja temu mak. *bugla* »Sorge«, *bugli* »überschwären« in z dolgo -u- stopnjo tudi mak. *bigor* »Leiden, Pein«, kar ne more biti v nobeni zvezi z mak. *bigor* »Kalksinter«, sbh. *bigar*, blg. *bigor*, alb. *bigorr*, verjetno substratnega izvora (Skok, ERHSJ I 147). V pomenski zvezi z let. *budzis*, *budze* »etwas Unnötiges, alter, entkräfteter Mensch« je verjetno tudi mak. *bugav* »arm« in sln. *búžav* »schwach« (gor.) ter sln. *búža* »etwas Kleines, Kretin«. Beograjski SNA navaja tudi sbh. *bugav* »leprosus« (Poljice), kar je morda zares metateza iz **gubav*. Sln. dial. *buža*, *byža* »Loch, Spalte, Graben« (Primorje, Kras), izpričano tudi kot mtpn., npr. *Vižentinska Buža*, *Poljanska Buža* je gotovo kakor sbh. dial. *buža* »isto« (Primorje) izposojeno iz it. tosk. dial. *bugio*, ben. *buso*, stit. *buca* »fossa« (Perušek, JA XXXIV 41; Skok, ERHSJ I 247; Battisti-Alessio, DEI I 621). Toda težko se je odločiti, h kateremu *buža* spada sln. dial. *bužac* »Keuschler« (Krkavče, Istra). Če je glagolsko csl. *bugъ* »armilla« sprejeto iz stvn. *baug* »Ring« (Miklošič, EW 23; Berneker, SEW I 97; Kiparsky, GSL 170), je težko pojasniti današnje sbh. *bug* »prevoj« in *búžiti* »sužavati«. Tudi za sln. *búžiti*, *bužgáti*, *bužkati*, *bežgáti*, »ausschällen« poleg *bužína* »Schalle der Früchte«, *bužnica*, *búželj* »Art Apfel« bi težko izhajali iz it. *buccia*, *buccio* »Schalle der Früchte« z neznano etimologijo (Battisti-Alessio, DEI I 622). Pomensko se vsaj do neke mere ujema z r. *bužatъ* »Lehm, Sand ausgraben«, kar povezujejo z r. *búga* »niedriges Flussufer« (Vasmer, REW I 137).²

K osnovi **bheugh-* je mogoče pritegniti tudi sln. dial. *baža* »terrassenformiger Weingartenteil«, morda iz **bōgĭa*, manj verjetno iz **bŭgĭa*. Ostane pa v različnih južnoslovanskih slovarjih še vrsta besedi, katerih izvor dosedaj še ni pojasnjen, njihova opredelitev pa bi zahtevala še posebnega študija. Ako je npr. sbh. *bagra* »partes, species, fetura« slovanskega porekla, postane sumljivo tudi sln. *bážati se* »von gleicher Gattung sein« poleg *báža* »Sorte, Rasse, Art«, kar je Kelemina, ČJKZ III 33 izvajal iz srvn. *fasel* »Nachkommenschaft« (zelo oprezna postane pri tej etimologiji Striedter-Tempsova, DLS 123). Za pomenski razvoj prim. alb. *pal'ë* »vrsta« iz ide. **pel-*, n. *falten* »gubati«. Skok izpušča vrsto takšnih besed; mednje bi mogli uvrstiti tudi sbh. *bagelj* »homunculus«.

Kljub nekaterim dvomljivim primerom je osnova **bheugh-* v južnoslovanskih jezikih dovolj potrjena, da v sbh. *ōbga* »Teigblatt«, blg. *ōbga*, *ōlga* ni potrebno supponirati metateze iz **ogъba* (Berneker, SEW I 366; Mladenov, ERB 363, 397; Skok, ERHSJ II 536). Sadnik-Aitzetmüller, VWb 119 d. povezuje to prepričljivo z r. *bgatъ*, ukr. *bhaty*, br. *bgacъ* »biegen« poleg r. dial. *ōbga*, *ōbža*, *vobžá* »Deichselarme des Hackenpfluges, Pflugsterze, Ackermas«, str. *obžá* »ein variirendes

² Pri sln. *búža* »krava«, in tudi *búžla* »isto« je prišlo verjetno do besednega križanja med *buša* »majhna, suha krava balkanske pasme« in refleksi iz osnove **bheugh-*. Prim. sln. *gávra* »magere, elende Kuh« > **gabra* poleg sln. *gābrast*, *gābrav* »uneben, rauh« (**gob-?*), lit. *gubrys*, *guburas* »Erdhaufen, Bergrückens«. Drugačno besedno križanje pa je v let. *buga* »Kuh ohne Hörner« proti *bauža* »hornlose Kuh«, *baūžis* »hornloser Ochse«, lit. *baužis* »hornloses Tier« (o tem Fraenkel, LEW 37). Korigirati pa je potrebno Skoka, ERHSJ I 244, ki sln. *búša*, sbh. zah. *búša* (buša), rum. *bou boucsan* »vrsta moldavskega goveda« izvaja iz madž. *busa* »untersetzt, dick«. Bolje Hubschmid, Vox Rom. XIV 197; Orbis III 247, ki pritegne retorom. *puš(a)*, *buš(a)* »Kalb, Lockruf für Kühe«, švic. n. *buschi* »Kuh« in izhaja iz prastarega pastirskega vabilnega klica. Karakteristični vokal se v takšnih primerih največkrat ohrani brez glasoslovnih sprememb.

Ackermass» (k pomenu prim. r. *gubá* »Bezirk, Kreis«, sln. dial. *gúba* »posest meščana v okolici« (Tržič). Tudi sln. *óga* »eine Einfriedung« (Pohlin) je bolj verjetno iz **obŕga* kakor iz n. *Hage*.

Z enako upravičenostjo lahko dvomimo tudi v nujnost metateze pri sln. dial. *be-ganica* »Art Kuchen« (Bovec), *beganica*, *beganja* »Palmbusch« (Bohinj, Radovljica). Verjetno je treba izhajati iz *buganica* (Štrekelj, ČZN V 67; Lwk. 7). Skok, ERHSJ I 577 razlaga te slovanske oblike kot obratno izposojene iz furl. *bubane*, *gubanize* »Art Kuchen«, to pa iz splošno južnoslovanskega *gybanica*. Vendar je to tvorjeno iz različnih prevojnih stopenj: mak., blg. *banica* govori za **gŕb-*, sln. dial. je tudi *gubána*, *gubanica*; prim. tudi madž. *gobonca*, *gabonca*. Sln. *beganica* priča že s svojo semantično dvojnostjo na drugačno izhodišče. Gotovo pa je še prezgodaj, da bi mogli v slavistiki problem **bheugh-* : **gheubh-* dokončno zaključiti.

Jože Pogačnik

Filozofska fakulteta v Novem Sadu

NEZNANI JENKO

I. OPIS IN PROBLEMI

Slovenskega literarnega zgodovinarja zagotovo čakajo še mnogotera gradivska presenečenja. Korpus tistega, kar je bilo doslej najdenega po naključju, je tako velik, da je logično predpostaviti še večje neodkrito obilje materiala. Ta material je le redko zgolj obrobne ali postranskega pomena, marveč v večini primerov pokriva dosedanje vednostne praznote. Zgled Trubarjeve knjige *Slovenska cerkovna ordnenga* (1564), ki je od leta 1945 naprej veljala za izgubljeno, a jo je — tako rekoč mimogrede — našel v novem izvodu Christoph Weismann, je simptom in memento obenem.

Naslednji prispevek, ki ga objavljamo pod naslovom *Neznani Jenko*, sicer nima načelnega pomena, ker ne bo bistveno spremenil poglavitnih sodb o pesnikovem delu. Kljub temu bi bilo napak, ko bi v njem videli le bibliografsko ali količinsko zaokrožitev Jenkovega ustvarjanja; gradivo nedvomno opozarja na nekatere nove miselne (in s tem estetske) postavke, niansira dosedanje ugotovitve o izviru in tipologiji njegove pripovedne proze, s tekstnimi različicami pa ob gradivu za stilistično razčlemba odpira tudi nekatera temeljna vprašanja tekstologije, ki se dotikajo — nič manj in nič več kakor — avtentičnosti Jenkovih pesniških besedil.

OPIS GRADIVA: Poglavitni del »neznane« Jenka je zapisan v rokopisnem dijaškem listu, o katerem je prva informacija izšla v *Ljubljanskem časniku*. Ta list je 28. februarja 1851 po zagrebškem nemškem glasilu *Südslawische Zeitung* povzel poročilo A. Einspielerja, da imajo v Celovcu »učenci lasten časopis pod naslovom Slavija, ki donša prav lepe sestavke v zvezanem in nezvezanem govoru, prestave iz ruskiga, srbskiga, če-